ESTE „SE" MARCĂ A REFLEXIVULUI ROMÂNESC ?

DE

D. IRIMIA

Încadrată în mod obișnuit la morfologia verbului, diateza este, de fapt, o categorie sintactică. Chiar definițiile date — diateza exprimă raportul „dintre subiect și complementul direct" [1], „dintre acțiune și autorul ei" [2], dintre acțiune și subiectul ei gramatical" [3] — se constituie toate pe acest temei.

La baza distingerii celor trei diateze (activă, pasivă, reflexivă) au stat, pe rînd sau concomitent, criteriul formei sau cel semantic, primul fiind cel mai adesea în atenția lingviștilor, al doilea impunîndu-și, în schimb, nu de puține ori, ponderea.

Aplicabilitatea criteriului formei depinde de chipul în care este interpretat pronumele „se"; a celui semantic (mai exact, sintactic) stă în legătură cu unghiul sub care este privită acțiunea: prin prisma „subiectului" sau prin cea a „obiectului". Diateza este deci, în funcție de sensul de desfășurare a acțiunii — „... la catégorie de voix en français — sublinia G. Galichet — consiste à considérer le proces *dans le sens* de son déroulement..." [4] (s.a.), potrivit cu ideea că orice situare la nivel funcțional e o problemă de orientare [5], aceasta conferind funcțiilor substanță. Înțelegînd astfel conținutul diatezei, urmează că activul prezintă acțiunea plecînd de la subiect, pasivul, îndreptîndu-se spre subiect, iar la diateza reflexivă acțiunea pleacă de la subiect și revine la el.

Avînd în vedere că *orice categorie gramaticală se realizează în corelația dintre un anume conținut și o anumită și corespunzătoare expresie lingvistică*, se înțelege că rezolvarea problemei diatezei, depinde de interpretarea cît mai exactă a conținutului, a formei și a raportului dintre ele.

De vreme ce înțelegem diateza ca sens de desfășurare a acțiunii, în planul expresiei nu putem lua în considerație un singur element; „se" nu poate cuprinde în sine sensul de plecare și de întoarcere a acțiunii la subiect, tot la fel cum în „Casa este părăsită..." auxiliarul „a fi" nu ne comunică sensul de desfășurare a acțiunii spre subiect. Dacă la nivelul conținutului vorbim de o relație subiect-

---

[1] GA, ed. I, vol. I, p. 243.

[2] GA, ed. II, vol. I, p. 208. Folosim în continuare aceste abrevieții pentru a indica cele două ediții ale *Gramaticii limbii române*, editată de Academie.

[3] S. Stati, *Problema diatezelor*, în LR, VII, 1958, nr. 2, p. 42—43.

[4] *Méthodologie grammaticale*, Paris, 1963, p. 93.

[5] A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, Paris, 1966, p. 131.

An. lingv. ist. lit., T. 19 p. 169—174, Iași, 1968.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

acțiune-obiect, pe fundalul căreia se degajă sensul acțiunii, trebuie să vorbim și la nivelul formei de o relație între formanți, *diateza fiind corelația stabilită între cele două relații.*

În consecință, diateza trebuie luată în considerație atît în plan sintagmatic, cît și în plan paradigmatic. Vom avea, de aceea, în vedere cele două direcții de manifestare a conținutului diatezei: *orizontal,* sensul de desfășurare a acțiunii; *vertical,* opoziția activ/pasiv/reflexiv.

Opoziția activ/pasiv, fundamentală pentru descrierea diatezei, presupune o valență[6] rămasă liberă verbului, după atribuirea acțiunii unui subiect. Întrucît reflexivul cunoaște o latură activă și una pasivă, considerăm că diateza reflexivă (și chiar întreaga categorie) caracterizează numai verbele tranzitive.

Avînd în vedere că orice acțiune a unui verb tranzitiv are (cel puțin virtual) un subiect și un obiect, sintagmele formate din acești trei termeni pot fi considerate *unități sintactice minimale* pentru descrierea diatezei, în marginile principiilor „necesar" și „suficient"[7].

Sintagmatic, deci, diateza reflexivă presupune ca obligatorii trei elemente: un verb tranzitiv, un subiect (în Nominativ), care poate fi inclus sau subînțeles, un „obiect" (în Acuzativ), care este pronumele „se".

Paradigmatic, fiind o diateză de sinteză, reflexivul se deosebește atît de activ, cît și de pasiv, avînd în același timp cîte un element comun cu fiecare din ele, elementul care o distinge de cealaltă.

În această sinteză pe primul loc se află factorul activ — *acțiunea pleacă de la subiect:* „Eu spăl..."; sintagma, dacă verbul nu este întrebuințat absolut, constituie un mesaj incomplet. Interlocutorul așteaptă. Acțiunea a plecat dar are nevoie de un punct de sosire. Subiectul își caută o limită activității sale. Limita poate fi aflată în exterior: „Eu spăl copilul" (și e diateza activă), dar poate fi găsită și în persoana subiectului: „Eu spăl pe mine". Construcția fiind improprie limbii române (ca și „Eu spăl pe tine..."), vorbitorul apelează la forma scurtă a pronumelui: „Eu mă spăl" (și e diateza reflexivă).

Enunțul „Eu spăl copilul" este sinonim cu pasivul „Copilul este spălat de mine". Și tot așa, „Eu sînt spălat de mine" corespunde enunțului „Eu mă spăl" („Eu spăl pe mine"). Cu o deosebire: subiectul a rămas același. Dacă în construcțiile active, prin trecere la pasiv, complementul direct ia locul subiectului, iar subiectul pe al complementului (de agent), în construcțiile reflexive, îmbinarea activului cu pasivul cunoaște numai schimbarea obiectului cu agentul, subiectul rămînînd același. Aceasta, pentru că la diateza activă acțiunea are două puncte-limită: *eu,* punct de plecare, și *copilul,* punct de sosire, *circumscrise spațial și temporal* — $A \neq B$ și A anterior lui B unde A și B sînt punctele limită. La diateza reflexivă cele două extremități se circumscriu în cadrul aceluiași „obiect" — subiectul; *eu* și *mă* sînt două ipostaze gramaticale deosebite ale aceleiași realități. Cele două puncte *se circumscriu numai temporal nu și spațial.* Între *eu* și *mă* se interpune doar un interval de timp care separă activul „Eu spăl" de pasivul „Eu sînt spălat (de mine)". Punctul de plecare și cel de sosire coincid dar ele există ca ipostaze bine distincte. În timp ce *eu,* punctul de plecare, satisface prima valență a verbului, rezervată subiectului (în Nominativ), *mă,* ipostaza punct de sosire, o satisface pe cea de a doua, rezervată, la diateza activă, complementului direct (în Acuzativ). Deci, *mă* este în același timp regim verbal pentru manifestarea activă a reflexivului, și reprezentant al subiectului pentru cea pasivă.

[6] L. Tesnière, în *Eléments de syntaxe structurale,* Paris, 1959, p. 242, definește tranzitivitatea prin noțiunea de *valență*; sînt tranzitive verbele care, după satisfacerea unei valențe de către subiect, rămîn cu cel puțin o valență liberă. Preluăm în cercetarea noastră această interpretare considerînd-o clară și, mai ales, operantă.

[7] Termenul *sintagmă* desemnează aici grupul format dintr-un verb tranzitiv și elementele obligatorii care-i satisfac cele două valențe. Îl vom folosi mereu în această accepție.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

Două sensuri de desfășurare a acțiunii prezintă și verbele încadrate la valoarea reciprocă[8] a reflexivului — „Ei se ceartă", dar aceasta rămîne singura (și aparenta) asemănare. Pentru că reciprocul nu mai prezintă caracter de *sinteză* (aparent doar la plural) ci unul mixt. Nu mai este vorba de *o singură* acțiune care pleacă de la subiect și se întoarce la el ci se săvîrșește *o aceeași* acțiune de cel puțin două ori. Și tot de cel puțin două ori suferită, dar nu de autorii ei. Diateza reflexivă cunoștea un singur termen-limită, punct de plecare și de sosire deopotrivă. Reciprocul are doi termeni, fiecare din ei fiind pe rînd subiect și obiect, cînd celălalt e pasiv sau activ. Acțiunea cunoaște acum *două extremități circumscrise spațial dar nu și temporal.* Punctul de plecare este altul decît cel de sosire. Acest adevăr, implicit în formele de plural, devine explicit la singular, cînd complementul sociativ este în același timp cel de-al doilea „subiect" și „obiect". În sfîrșit, pasivul nu mai urmează activul. Cele două manifestări sînt concomitente și pe același plan.

Avînd un conținut propriu, reciprocul se înscrie, așa cum observa Tesnière[9], ca o diateză aparte. Se opune diatezei active și pasive prin caracterul său mixt și se deosebește de reflexiv prin aceea că are două puncte-limită și *nu prezintă o singură acțiune cu sens retroactiv, ci o aceeași acțiune, desfășurată paralel, de cel puțin două ori în același timp și în sensuri opuse.*

Formal reciprocul are comun cu reflexivul pronumele „se". Dar, dacă pentru diateza reflexivă este suficientă o sintagmă constituită din trei termeni (inclusiv pronumele „se"), pentru cea reciprocă, nu. Dacă pentru a delimita un activ nominal — „Casa este părăsită" — de un pasiv — „Casa este părăsită de tată" — a fost necesară prezența agentului, înseamnă că auxiliarul „a fi", necesar în exprimarea pasivului, nu este totdeauna și suficient. Se apelează atunci la sintagme de patru termeni. Tot așa pentru diateza reciprocă. Este necesar un element nou, care să distingă între cele două acțiuni paralele, între cele două subiecte, între cele două puncte-limită: complementul sociativ, la singular[10] — „Eu mă cert *cu tine*", în opoziție cu „Eu mă cert *pe mine*" —, sau un modal, la plural: *între noi (voi, ei), unul (unii) cu (pe) altul (alții), reciproc* etc.

Reciprocul poate fi susținut și de un prefix: *inter, între.* În asemenea situație prefixul preluînd funcția celui de-al patrulea termen, sintagma din trei termeni devine suficientă. Iar, pentru că, datorită acestui prefix, diateza reciprocă este foarte bine consolidată, reflexivul nu mai este posibil. La fel se comportă verbe ca *a se duela, a se împrieteni, a se logodi, a se săruta* etc. Întrucît acțiunea acestor verbe (cînd sînt însoțite de „se") se săvîrșește în mod obișnuit de două persoane în reciprocitate, cel de-al patrulea termen nu mai este necesar. Verbele nu admit reflexivul.

Flexionat după persoană și număr la diateza reflexivă și reciprocă, pronumele reflexiv este întrebuințat uneori numai la persoana a treia cînd, susținut de un complement de agent (Dacă subiectul gramatical nu este un inanimat: „Magazinul se deschide la ora 16"), intră într-o relație de formanți ce constituie expresia lingvistică a diatezei pasive[11].

Pentru descrierea diatezei am considerat definitorie sintagma din trei termeni. Pronumele „se" apare, însă, și în sintagme de doi termeni. Dacă verbul este intranzitiv, sintagma se dovedește suficientă în această alcătuire: *se merge, se pare, (nu) se staționează* etc. Aici pronumele anulează valența subiectului, iar verbul

[8] Cuprinsă între cele șase valori ale reflexivului (GA, ed. I, vol. I; Iorgu Iordan ș.a., *Structura morfologică a limbii române*, București, Ed. științifică, 1967) sau ca o a doua valoare a reflexivului (Ecat. Teodorescu, *Reflexiv și pronominal*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 552).

[9] *Op. cit.*, p. 243, 253—254.

[10] Tesnière consideră că reciprocul are numai plural, *op. cit.*, p. 254.

[11] De „se" marcă a pasivului vorbește GA, ed. II, vol. I, p. 208.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

capătă caracter impersonal. Așa încît, în aceste sintagme, pronumele „se" trebuie considerat un indice al noului caracter al verbului — *impersonal* [12].

Dacă verbul este tranzitiv: *se aude, se crede, se spune, se vede* etc., sintagma este insuficientă. Verbului îi rămîne o valență liberă, care poate fi satisfăcută de o altă sintagmă — *Se spune că e un film bun*, dar și în interiorul aceleiași sintagme, cînd „obiectul" care acoperă această valență, preia funcția subiectului, impunîndu-se predicatului — *Se spun multe*. Sintagma are un nominativ, dar, de cele mai multe ori, unul nearticulat. Faptul acesta (ca și topica) stă în legătură cu situația particulară a subiectului care nu este un „autor", un „agent", ci un „subiect-obiect". „Subiectul-agent" este reprezentat, de fapt, de pronumele „se" care, echivalent cu „cineva", este un *indice al nedeterminării* [13], poate chiar un subiect nedeterminat.

Sintagmele cercetate pînă acum prezintă toate un element comun. Nicîuna din schimbările gramaticale survenite o dată cu prezența pronumelui „se" nu a afectat prin nimic sensul lexical al verbului. Există, însă, sintagme în care sensul lexical al verbului depinde de prezența sau absența lui „se" — *a uita / a se uita, a pleca / a se pleca* etc. În alte cazuri, prezența pronumelui stă în legătură cu un sens figurat — *a ajunge / a se ajunge, a stinge / a se stinge* (a muri), *a topi / a se topi* (a dispărea) etc. În sfîrșit, există verbe însoțite în permanență de pronumele „se" — *a se căciuli, a se codi, a se sfii* (unele impersonale: *a se desprimăvăra, a se întîmpla* etc.). În aceste cazuri nu putem vorbi de diateză deoarece, *pentru ca un formant să fie purtătorul unui sens gramatical, este obligatoriu ca prezența sau absența sa să nu afecteze prin nimic sensul lexical.* Pronumele „se" este aici o *particulă flexionară, un formant lexical* [14], iar verbele formează o clasă aparte, *a verbelor pronominale* [15]. Se cuprind aici și verbele la care prezența pronumelui este facultativă sau caracterizează sfere deosebite (regional/literar, stilistic/neutru etc.): *a însera / a se însera; a rîde / a se rîde; a gîndi / a se gîndi* [16] etc.

O situație aparte prezintă verbele de tipul: *a se culca, a se deștepta, a se scula, a se trezi, a se opri, a se urca* etc. sau cele formate, în general, de la adjective: *a se mări, a se micșora, a se îngusta, a se lărgi, a se strîmta, a se întrista, a se înveseli* etc. Foarte asemănătoare cu verbele reflexive, aceste verbe se deosebesc radical de ele prin funcția pronumelui. Enunțul „Eu mă trezesc" nu reprezintă sinteza a două enunțuri: „Eu trezesc (pe mine)" și „Eu sînt trezit (de mine)". Pentru că subiectul nu mai face aceeași activitate ca în „Eu trezesc fetița", de exemplu. Nu mai există detașarea „subiect-obiect", iar acțiunea nu mai pleacă de la subiect; este reținută în sfera acestuia. Pronumele este acum *un indice al caracterului subiectiv al verbului.* Unele verbe sînt totdeauna subiective — intranzitivele —, altele cuprind în sine și caracterul subiectiv și pe cel obiectiv — *a adormi* (cineva / pe cineva). Pronumele „se" înlătură la o mare categorie de verbe tranzitive caracterul obiectiv, subiectivizîndu-le. Prin urmare, între *a culca* și *a se culca* nu se stabilește o opoziție de diateză ci una de caracter al verbului:

---

[12] St. Stati, *art. cit.*, p. 45 și VA, ed. II, vol. I, p. 210, cuprind valoarea impersonală la diateza reflexivă, punct de vedere greu de susținut, dată fiind absența subiectului, (vezi Ecat. Teodorescu, *art. cit.*, p. 552).

[13] Acad. Iorgu Iordan consideră (LRC, Buc., 1956, p. 375) că în asemenea situații „se" are valoarea unui pronume nedefinit. S. Stati și GA, ed. II, vol. I, p. 210, vorbind de valoarea impersonală a acestor verbe, le cuprind la diateza reflexivă.

[14] M. Grevisse, *Le Bon usage*, Paris, 1961, p. 526.

[15] Ecat. Teodorescu, *art. cit.*, p. 549.

[16] Cum observă Ecat. Teodorescu *(art. cit.*, p. 548), nu putem fi de acord cu opinia lui S. Stati *(art. cit.)*, cum că aceste verbe ar reprezenta diateza medie. Ele constituie întrebuințări particulare ale activului — acțiunea pleacă de la subiect. Pe de altă parte, ar însemna ca în definirea unei singure diateze să apelăm la un criteriu psihologic.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

subiectiv/obiectiv. Dovadă pentru aceasta stau formele paralele: *a urca* (subiectiv și obiectiv) / *a se urca* (numai subiectiv). Sinonimele fără pronume: *a se opri* / *a sta*, antonimele fără pronume: *a se îngrășa* / *a slăbi* etc. Considerînd conținutul unui verb o realitate complexă, care depășește sfera noționalului (se adaugă caracteristici verbale — subiectiv, obiectiv; factitiv etc.) cuprindem aceste verbe tot în clasa pronominalelor, în afara diatezei.

CONCLUZII

I. Pentru descrierea diatezei trebuie luate în considerație cele două planuri: sintagmatic și paradigmatic.

II. Conținutul diatezei trebuie căutat în sensul de desfășurare a acțiunii, sens care se degajă între două limite: subiectul și obiectul. Ca atare, categoria diatezei se configurează în sintagme de cel puțin trei termeni, avînd ca nucleu un verb tranzitiv.

III. Expresia lingvistică a diatezei trebuie aflată în relațiile dintre formanții unei sintagme: de identitate sau de neidentitate, la nivelul unor categorii gramaticale ale verbului flexionat.

IV. Avînd în vedere corelația dintre conținutul diatezei și expresia sa lingvistică, considerăm că în limba română există patru diateze:

1. Activă: acțiunea pleacă de la subiect. Sensul se distinge între un punct de plecare — subiect gramatical — și unul de sosire — complement direct, *dispuse spațial și temporal.* Subiectul este anterior complementului. Sintagma se caracterizează prin identitate în număr și persoană la nivelul verbului și subiectului și prin neidentitate la nivelul obiectului.

2. Pasivă: acțiunea vine la subiect. Sensul se distinge între un punct de plecare — complement de agent —, acuzativ cu prepoziția *de*, și unul de sosire — subiect gramatical, nominativ —, *dispuse spațial și temporal.* Subiectul urmează în timp complementului de agent. Sintagma cuprinde auxiliarul „a fi" (cu forma modificată a verbului flexionat) sau „reflexivul" „se". Cel puțin pentru unele construcții, sintagma din trei termeni este insuficientă. Reclamă un al patrulea — agentul. Sintagma se caracterizează prin identitate în număr și persoană (uneori și în gen) la nivelul verbului și subiectului (și pronumelui-morfem „se") și prin neidentitate la nivelul complementului de agent.

3. Reflexivă: acțiunea pleacă de la subiect și revine. Punctul de plecare și cel de sosire *se circumscriu doar în timp.* Subiectul este anterior obiectului. Sintagma, cuprinzînd și pronumele „se", este formată din trei termeni necesari și suficienți. Se caracterizează prin identitate totală.

4. Reciprocă: Aceeași acțiune se desfășoară de două ori în sensuri opuse și paralele. Subiectul și „obiectul" *sînt circumscrise numai în spațiu.* Acțiunile sînt simultane. Sintagma, care cuprinde pronumele „se", nu este totdeauna suficientă într-o alcătuire de trei termeni. Se caracterizează prin identitate în număr și persoană la nivelul subiectului gramatical, verbului și „obiectului", dar prin neidentitate la nivelul celui de-al patrulea termen — complementul sociativ sau modal (cu unele excepții la plural).

5. Considerînd expresia lingvistică a diatezei relațiile care se stabilesc între formanții *necesari* și *suficienți* ai unei sintagme, se impune interpretarea pronumelui „se" numai în cadrul acestor relații și atît la nivelul formei cît și la nivelul conținutului, prin luarea în considerație atît a planului sintagmatic cît și a celui paradigmatic. Situîndu-ne pe această poziție, stabilim următoarele funcții ale lui „se":

1. *Element flexionar,* în structura verbelor pronominale.

a. *formant lexical* (la pronominalele absolute): *a se abține, a se duce, a se încumeta, a se sfii, a se stinge, a se topi* etc.

b. *indice al caracterului subiectiv* al verbului (la verbele pronominale subiective): *a se culca, a se opri, a se scuia, a se deștepta, a se trezi* etc.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

c. *indice al caracterului subiectiv și eventiv* (la pronominalele eventive): *a se îngrășa, a se îngusta, a se întrista, a se înveseli, a se mări, a se micșora* etc.

2. *Indice al caracterului impersonal* al verbelor: *se merge, se staționează, se traversează, se trece* etc.

3. *Indice al nedeterminării* subiectului, cînd ar putea fi considerat, cel puțin uneori, subiect nedeterminat: *se aude, se crede, se spune, se știe, se zice, se vede* etc.

4. *Morfem al unei categorii gramaticale*, pe care o exprimă în corelație cu alți formanți.

A. *diateza reflexivă*, într-o sintagmă formată din trei termeni necesari și suficienți.

B. *diateza reciprocă*, într-o sintagmă de patru termeni (uneori trei). Este susținut de un complement sociativ sau modal.

C. *diateza pasivă*, într-o sintagmă de trei termeni (sau patru). Poate fi susținut de un complement de agent.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

ÎN JURUL PROBLEMELOR DE METODOLOGIE A LITERATURII COMPARATE PE MARGINEA UNEI LUCRĂRI RECENTE [1]

DE

N. I. POPA

Domeniul literaturii comparate, ca disciplină ştiinţifică, este astăzi mai actual decît oricînd pe plan mondial. Al V-lea Congres al Asociaţiei Internaţionale de literatură comparată, care a avut loc în toamna trecută la Belgrad, a reprezentat o confruntare semnificativă între diferitele concepţii şi şcoli relative la obiectul şi metodologia acestor probleme complexe care angajează o colaborare mondială. Volumul *La littérature comparée*, publicat la cîteva luni după congres, de eminenţii comparatişti Claude Pichois, profesor la Universitatea din Bâle şi A. M. Rousseau, conferenţiar la Facultatea de litere din Aix-en-Provence, în colecţia U_2 destinată de editura pariziană Armand Colin lumii universitare, constituie un bilanţ critic luminos al acestor probleme controversate. Voi încerca să confrunt lucrările de literatură comparată realizate de noi pînă acum cu ultimele tendinţe afirmate în ştiinţa mondială, pentru a arăta, în încheiere, cum ne orientăm astăzi.

Comparatismul românesc are deja o tradiţie bogată şi valoroasă. Toţi cercetătorii noştri s-au condus mai ales după îndrumările de istoriografie literară franceză şi germană ale veacului trecut sau după şcoala franceză formată în jurul marii publicaţii „Revue de littérature comparée", de la Paris, întemeiată de F. Baldensperger şi P. Hazard în 1921, condusă apoi de Jean-Marie Carré şi M. Bataillon. Secretarul general al revistei este, de mai mulţi ani, B. Munteano, fost profesor de literatura franceză la Universitatea din Bucureşti, acum specialist recunoscut în literatură comparată. Lucrarea sa recentă, *Constantes dialectiques en littérature et en histoire* (Didier, 1968), face din el un teoretician autorizat al literaturii comparate. Tezele cu teme comparatiste ale lui Pompiliu Eliade, N.I. Apostolescu, N. Şerban, Al. Ciorănescu, Dorothea Cristescu, au fost susţinute la Sorbona. Iar lucrările din acest domeniu publicate odinioară de B.P. Hasdeu în folclor comparat, de N. Iorga, Ch. Drouhet, D. Russo, N. Cartojan, Ramiro Ortiz, P. Grimm, Al. Marcu, D. Popovici, E. Lovinescu, P. V. Haneş, P. P. Panaitescu, N. N. Condeescu, L. Rusu, P. Caraman, N. Façon, J. Livescu, G. Călinescu, Gh. Bogdan-Duică, Al. Dima, I. C. Chiţimia, erau dominate de problema izvoarelor şi a influenţelor, după expresia franceză, de „filiaţia şi geneza" operelor literare, stabilite istoric. Mai recent, Tudor Vianu şi elevii lui au

[1] Cl. Pichois et A. M. Rousseau, *La littérature comparée*, Paris, A. Colin, 1967 (Collection U_2).

An. lingv. ist. lit., T. 19, p. 175—184, Iaşi, 1968.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)

urmăriţi, în special istoricul temelor şi al motivelor şi situarea literaturii româneşti, cu specificul ei naţional, în cadrul literaturii universale.

Cum era şi firesc, nu au lipsit nici tentativele de formulări teoretice şi metodologice asupra literaturii comparate, aşa cum era concepută de şcoala franceză şi de cea germană. Menţionez mai ales volumul *La littérature comparée*, publicat de marele comparatist Paul Van Tieghem, în colecţia A. Colin, în 1931 (a 4-a ediţie în 1951), tradus în româneşte şi prefaţat de Al. Dima, în 1966; apoi manualul mai recent *La littérature comparée* al profesorului Marius-François Guyard, în colecţia „Que sais-je?" (P.U.F., 1959, de. II, 1961), limitat, de fapt, la domeniul francez. Două călăuze ne vin din America: culegerea de 12 studii, scrise în colaborare, *Comparative literature, method and perspective*, sub conducerea profesorilor N. Stallknecht şi H. Frenz (Carbondale, 1961) şi volumul *Principios de literatura comparada* al compatriotului nostru Al. Cioranescu (Tenerife, 1964).

În ultimii 20 de ani, s-au produs reacţii vii, chiar vehemente, faţă de metodele „şcolii franceze", mai exact europene, de la Paris, considerată pozitivistă, redusă la literaturile europene şi condusă de studiul exclusiv al izvoarelor şi influenţelor, dar sprijinită pe un fel de cosmopolitism nivelator şi străin de problema *operelor* literare ca creaţii de artă. Savanţii sovietici Jirmunski, Samarin, Alexeev, Neupokoeva şi Elsberg, întemeiaţi pe ştiinţa marxist-leninistă, au corectat concepţia franceză prin lărgirea domeniului comparatist, prin ideea de „interferenţe literare", deci prin raporturi reciproce între toate ţările, şi prin locul acordat condiţiilor social-politice în receptarea influenţelor. Şcoala americană, condusă de René Wellek, autorul volumului *New Criticism* şi al masivei lucrări *Theory of Literature*, tradusă anul trecut în româneşte, a impus o cercetare atentă a operelor realizate prin schimburile internaţionale de idei, atitudini, sentimente, curente şi stiluri, preconizînd chiar o stilistică şi o metrică comparată, bazate pe principiile structuraliste. Un element comun acestor reacţii, dacă lăsăm la o parte explicaţia literaturii prin baza social-economică, proprie ţărilor socialiste, este tocmai revenirea la studiul *operelor*, la organizarea, structura şi originalitatea lor şi a curentelor naţionale. Este semnificativ faptul că chiar în Franţa s-a produs un revirimeut în acest sens. Comparatistul René Étiemble, profesor la Sorbona, într-o polemică răsunătoare, *Comparaison n'est pas raison. La Crise de la littérature comparée* (1963), a denunţat scăderile metodei europene. După el, noţiunea goetheeană de *Weltliteratur* trebuie extinsă asupra tuturor ţărilor din lume, mari sau mici, pînă în China, Japonia şi America de Sud, ale căror tradiţii literare au precedat adesea Europa în unele idei, tendinţe şi moduri de expresie. Pe de altă parte, interesul cercetării comparatiste nu se poate limita la factorul *emiţător*. Studiul trebuie să adîncească în particular *contribuţia factorului receptor în asimilarea organică a influenţei*, transpusă în creaţii originale şi naţionale. Problema priveşte deopotrivă circulaţia internaţională a curentelor şi a stilurilor, a temelor şi a motivelor care apar adaptate şi diferenţiate de la ţară la ţară, potrivit situaţiei locale specifice. Scopul principal al literaturii comparate este doar o mai bună înţelegere istorică şi estetică a literaturilor naţionale, considerate prin comparaţie în individualitatea lor particulară. *Curentele literare privite ca fenomene internaţionale*, iată una din temele Congresului Asociaţiei Internaţionale de literatură comparată de la Belgrad din 1967.

Această „criză a literaturii comparate", care nu s-a rezolvat încă, este marcată prin înmulţirea lucrărilor teoretice, a conferinţelor şi a congreselor naţionale şi internaţionale, de apariţia a noi reviste şi publicaţii, ca revista comparatistă „Arcadia" la Bonn, de includerea tot mai largă a disciplinei în programele universitare din lume. Academiile de ştiinţe din Leningrad, Moscova şi Budapesta posedă asemenea institute şi secţii de literatură universală şi comparată. Colegii noştri maghiari au meritul unor iniţiative şi realizări remarcabile, de la revista „Helicon", publicată la Debreţin între 1938—1944, ca expresie a Comisiei internaţionale de istorie literară, pînă la volume ca *La littérature comparée en Europe orientale* (1963), acte ale Conferinţei organizate la Budapesta în 1962, culegerile de studii *Littérature hongroise, littérature européenne* din 1966 şi *Littérature et Réel* din 1967.

BDD-A1559 © 1968 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:41 UTC)